Освітні інструменти в практиці сучасного вчителя-словесника як педагогічна проблема

- Кількість методів у вітчизняній лінгводидактиці за останні десятиріччя зросла майже у 50 разів.
- Традиційна методика налічувала й пропонувала для засвоєння й використання 5 методів : слово вчителя (метод розповіді), бесіда, спостереження над мовою, самостійна робота з підручником і вправи.
- Сучасний словник-довідник налічує близько 260 методів.

Прийоми, які ставлять учня в активну позицію на уроці

- ситуації, в яких учень має захищати свою думку
- ситуації, які спонукають школярів ставити запитання вчителю, однокласнику
- рецензування відповідей, творчих робіт інших школярів на уроці й у позаурочній діяльності
- виконання завдань, розрахованих на використання додаткової літератури
- вільний вибір завдань, переважно пошукового характеру
- створення ситуації обміну навчальною інформацією серед учнів
- самоперевірка, аналіз власних пізнавальних робіт

Дослідницька робота

- Своєрідність навчальної дослідницької діяльності в умовах шкільного навчання, на відміну від наукової діяльності вченого, полягає в тому, що **учень здійснює не весь цикл дослідження**, **а виконує лише окремі його елементи**, наприклад: аналізує факти та явища, формулює дослідницьке завдання й мету дослідження, висуває гіпотезу, розв’язує це завдання тощо
- Крім того, учень оволодіває експериментальним методом дослідження, методом моделювання досліджуваних мовних явищ, фактів і закономірностей та іншими науковими методами.

Прийоми ускладнення пошуково-дослідницької діяльності

- прийом тимчасових обмежень, що ґрунтується на врахуванні суттєвого впливу часового чинника на розумову діяльність
- прийом раптових заборон (заборона учням використовувати будь-яку довідкову літературу)
- прийом нових варіацій (вимога до учнів виконати вправу по-іншому)
- прийом інформаційної недостатності (проблемне завдання подається з неповною кількістю даних, необхідних для виконання)
- прийому інформаційного перенасичення (включення в умову проблемного завдання зайвих відомостей)

Дослідницькі вміння

- бачити протиріччя
- формулювати проблему
- ставити мету й завдання дослідження, висувати гіпотезу дослідження
- вибирати й використовувати методи дослідження, збирати й аналізувати інформацію
- самостійно планувати діяльність за етапами
- апробувати гіпотезу
- обґрунтовувати власну точку зору, оцінювати власну діяльність

Напрями розвитку дослідницьких умінь

1. Включення елементів дослідження в лекції під час вивчення нового матеріалу.
2. Включення елементів дослідження під час виконання тренувальних вправ.
3. Включення елементів дослідження під час виконання домашніх завдань.
4. Включення елементів дослідження на позакласних заняттях (написання рефератів, проведення занять у наукових гуртках, виконання колективних наукових або творчих проектів тощо).

Система граматичних вправ, що відповідає вимогам дослідницького навчання

1. Виконання завдань, які вирішуються за допомогою методу спостереження та прийомів мислительної діяльності (аналізу, синтезу, зіставлення, виділення головного, знаходження й пояснення причиново-наслідкових зв’язків, узагальнення та систематизація, класифікація).

2. Виконання завдань на застосування гіпотези (висунення та доведення або спростування гіпотези).

3. Виконання завдань на проведення лінгвістичного експерименту.

4. Виконання навчально-дослідницьких завдань та створення колективних дослідницьких проєктів.

Зразок дослідницького завдання

- ***На основі спостережень з'ясуйте суть поняття граматичної омонімії та граматичної синонімії в системі засобів зв'язку частин складних речень.***
- ***Для спостережень випишіть п'ять-шість складнопідрядних речень із словами що, або, як та зверніть увагу на види підрядних частин, приєднаних за допомогою названих слів.***
- ***Складіть декілька складносурядних речень із сполучником але та спробуйте його замінити сполучниками проте, зате, однак.***

Дослідницькі завдання

- дослідження-спостереження з елементами характеристики синтаксичних конструкцій
- дослідження-групування з усним обґрунтуванням
- дослідження-моделювання з елементами класифікації
- дослідження-трансформація
- дослідження-творче конструювання
- дослідження-узагальнення за опорною таблицею
- дослідження-презентація мініпроєктів тощо

Групи методів

КОГНІТИВНІ : методи наукового дослідження, методи шкільних предметів і метапредметні методи.

КРЕАТИВНІ: інтуїтивні, алгоритмічні й евристичні.

ОРГДІЯЛЬНІСНІ: методи учнів, методи вчителя й методи управління освітою.

- **Метод фактів** спрямований на пошук фактів. Наприклад, це факти, які підтверджують, що лексичний склад сучасної літературної мови невпинно збагачується.
- **Метод конструювання понять.** Актуалізація уявлень учнів щодо певного поняття; порівняння та обговорення уявлень учнів; добудова уявлень. Як результат – колективний творчий продукт. *Наприклад, що таке мова й мовлення*. Порівняння поняття учнів та наукового поняття.
- **Метод конструювання правил.** Учні створюють, „відкривають” правила. Наприклад, “відкриття” правила про постановку розділових знаків при однорідних та неоднорідних означеннях.

- **Метод морфологічного аналізу** (або метод багатовимірних матриць). В основі – принцип систематичного аналізу (Ф. Цвіклі, Швейцарія, 1942). У процесі розробки нової ідеї учням необхідно скласти матрицю, у якій слід розкрити повний перелік ознак (характеристики, процеси, критерії тощо).
- **Метод інверсії** або звернення, орієнтований на пошук ідей у нових, несподіваних напрямах, здебільшого протилежних традиційним. Особливості цього методу: базування на принципі дуалізму, розвиток діалектики мислення учнів, уплив на рівень розвитку творчих здібностей.

- **Метод гіпотез.** Учням пропонується сконструювати версію відповіді на поставлене вчителем запитання. Різноплановий підхід до конструювання гіпотез. Навчання робити найбільш повні й чітко сформульовані відповіді, спираючись на логіку та інтуїцію. Наприклад: *якщо в сучасній українській літературній мові з'явиться набагато більше, ніж 10 % іншомовних слів (або мова піде про кальки, жаргонізми, вульгаризми тощо), то ...*
- **Метод прогнозування.** На відміну від гіпотез застосовується до реального процесу або процесу, що планується. Через деякий час результат порівнюється з прогнозованим.
- **Метод помилок.** Увага не тільки до способів виправлення помилок, але й до причин їх появи.

КРЕАТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ орієнтовані на створення учнями власного освітнього продукту, до них належать:

- метод придумування

- метод “Якби...” (наприклад, що б відбулося, якби зникли закінчення у всіх словах? Метод дає змогу глибше пізнати фундаментальні основи наук)

- метод образної картини (відбувається цілісне нерозчленоване бачення об’єкта. Учень відчуває значення реальності, що зображена)

- метод гіперболізації

- метод аглютинації (учням пропонується поєднати непоєднувані якості, властивості тощо. Наприклад, опишіть, яким ви уявляєте гарячий сніг, чорне світло)

- метод мозкового штурму – це метод групового розв’язання творчої проблеми (А.Осборн „Керування уявою”, США, 1953)

Метод евристичних запитань розроблений давньоримським педагогом та оратором Квінтіліаном. До кожного об’єкта ставляться 7 ключових запитань: Хто? Що? Навіщо? Де? Чим? Як? Коли?

Метод евристичного спостереження – це підготовчий етап у формуванні теоретичних знань. Інакше це джерело знань учня, які здобуваються з реальності буття. Результат містить:
- інформацію як результат спостереження;
- спосіб спостереження;
- комплекс власних дій і відчуттів, що супроводжували спостереження.

- Відстежується ступінь творчості учня як новизна отриманих результатів порівняно з тими, які вже мав учень.
- Метою застосування методу є навчання дітей здобувати та конструювати нові знання за допомогою спостережень.

Метод емпатії (перевтілення) – це перебирання на себе почуттів іншої людини, перевтілення в інший об’єкт.

Метод змістовного (смислового) бачення є поглибленням попереднього.

Спрощення приголосних. Яка причина цього явища, його походження? Що відбувається зі звуком у слові при спрощенні приголосних? Чому відбувається саме це явище, а не інше?

Метод образного бачення – емоційно-образне дослідження об’єкта.

Учні проговорюють, записують або малюють результати своїх досліджень. Наприклад, на що вказує суфікс -ен- у словах гуценя, цуценя, вовченя, лисеня? (Висновок: усі подібні слова ми пишемо із суфіксом -ен-).

Метод синектики – це спосіб стимуляції уяви учнів через поєднання різнорідних елементів (Дж. Гордон, США, 1952). Базується на різних за видом аналогіях (словесних, образних, особистих), інверсії, асоціації тощо.

Особливості методу

– вихід за межі вузькопрофільних можливостей шляхом залучення до розв'язання проблеми спеціалістів з різних галузей

– вироблення нових підходів до розв’язання проблеми через зіткнення несподіваних думок, аналогій, які розвивають мислення

– граничне зосередження на об’єкті.

Nota bene! Обговорюються загальні ознаки проблеми, добираються аналогії, альтернативи. Результат рекомендується не оцінювати.

Принципи позакласної роботи

Принципи позакласної роботи

Наукове поглиблення

- ***Обраний для позакласної роботи матеріал не може дублювати вивчений на уроці***. Він повинен бути репрезентований учням у нових аспектах. Це дозволяє висунути ще один принцип позакласної роботи – ***наукове поглиблення***.
- Дія цього принципу виявляється не лише в тому, що під час позакласних занять опрацьовуються теми, не передбачені чинними програмами (**«Етимологія», «Ономастика», «Історія мови»**), а й те, що програмні темиподаються ширше й глибше, ніж у підручниках. Учням пропонуються додаткові відомості про мовні явища, наприклад у риторичному, стилістичному аспектах.
- Наукове поглиблення виражається і в тому, що під час позакласних занять відбувається теоретичне узагальнення розрізнених фактів, поданих у підручнику, або теоретичне обґрунтування вивчених на уроках правил, у томучислі орфографічних і пунктуаційних.

Мовознавче краєзнавство

- Брюкнер
- Сімович
- Кузеля

Форми позакласної роботи в школі

СИСТЕМАТИЧНІ: випуск стіннівок, підготовка усних журналів, мовних радіопередач, засідання мовного гуртка, робота в системі Малої Академії наук(МАН).

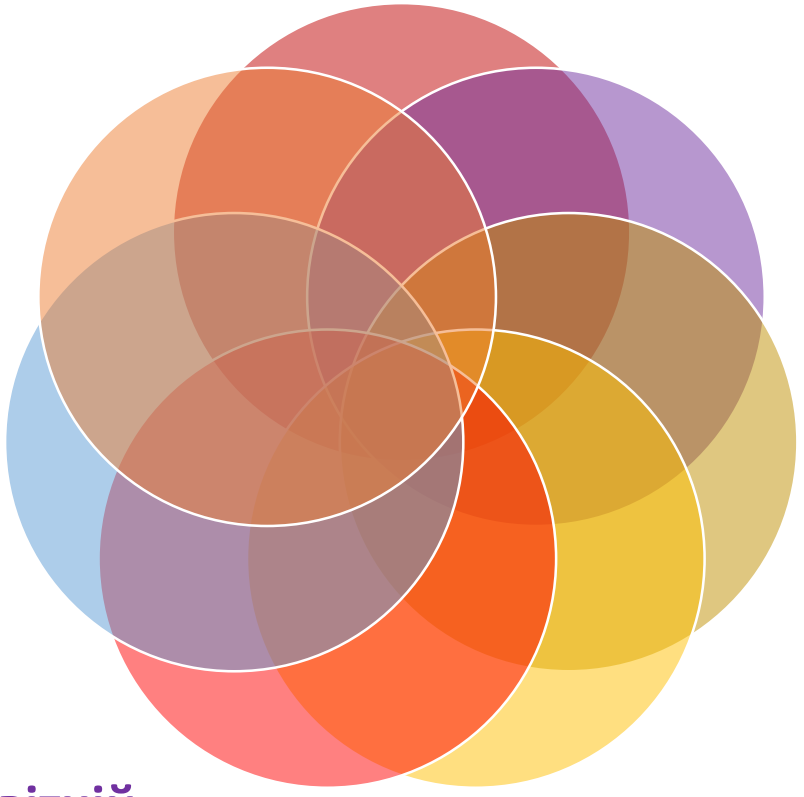
ЕПІЗОДИЧНІ*:* олімпіади, тиждень української мови, мовні ранки (вечори), екскурсії до бібліотек, музеїв, редакцій, конкурси, виставки,мовні олімпіади, презентації лінгвістичної літератури, міжнародний конкурс з української мови і літератури імені Тараса Шевченка, захисти робіт МАН

Форми позакласної роботи в школі

24 травня – День слов'я́нської писе́мності і культу́ри

8 вересня – Міжнародний день грамотності

21 лютого – Міжнародний день рідної мови

26 вересня – Європейський день мов

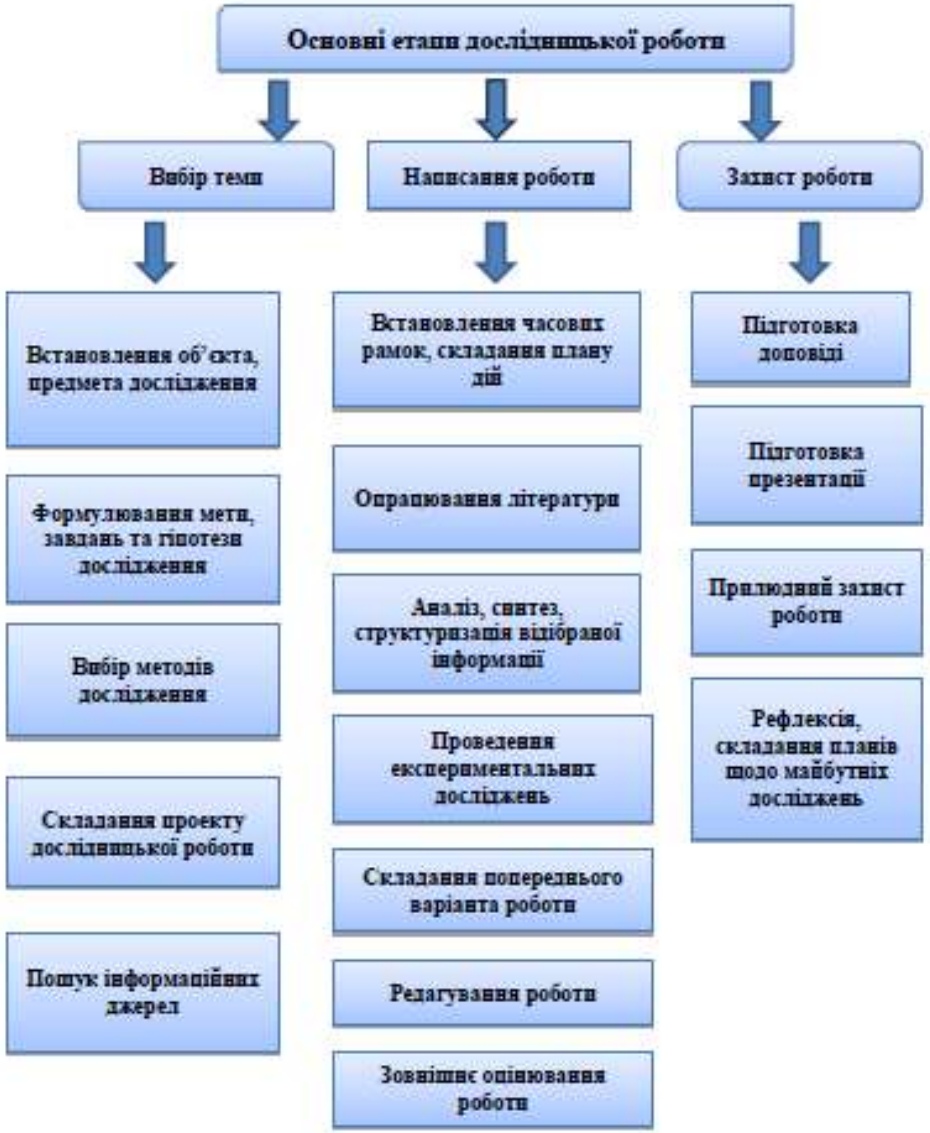
3 лютого – Усесвітній день боротьби з ненормативною лексикою

9 листопада – День української мови та писемності

Мала академія наук

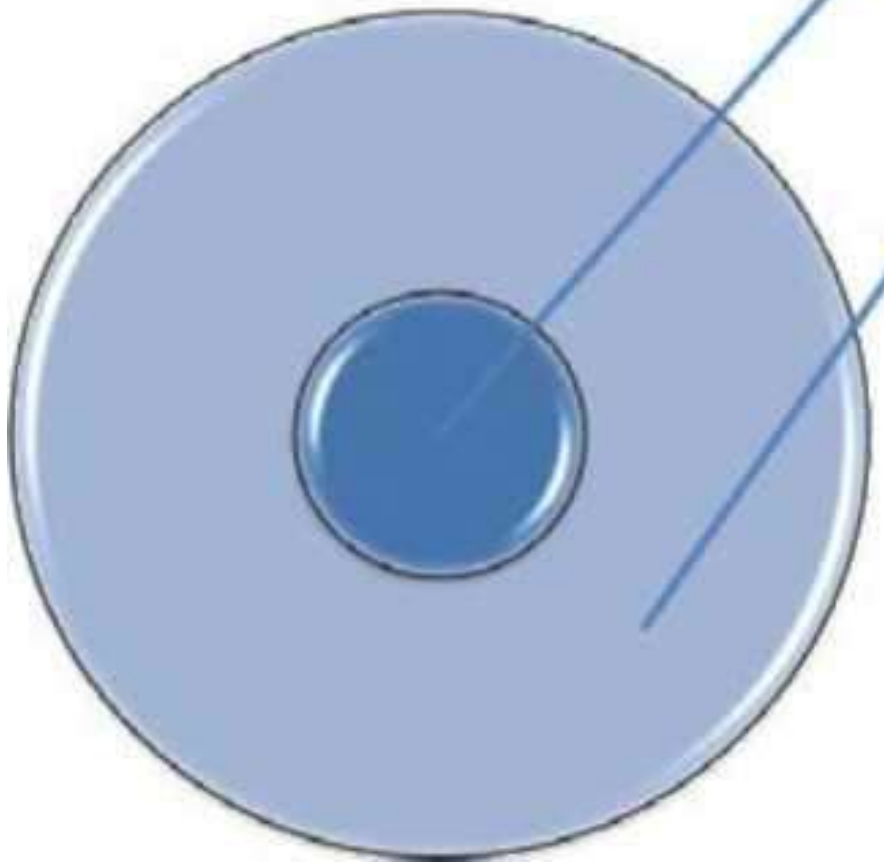
- Учень обирає тему дослідження, у процесі виконання якого він розширює свої знання шляхом поглибленого вивчення однієї з тем шкільногокурсу української мови, набуває умінь самостійного ведення наукової роботи.
- Профільні секції працюють за спеціально розробленими програмами,зміст яких відбиває методологічні, науковотеоретичні підвалини сучасної лінгвістики. Програма передбачає залучення учнів до роботи, спрямованої на розвиток наукового мислення (аналізу, критики, моделювання, прогнозування тощо), на формування власної позиції дослідника – члена МАН.
- Цьому сприяють індивідуальні, колективні (групові, фронтальні) форми навчання, а також упровадження семінарів, наукових дискусій, диспутів, конференцій, захистів і обговорення рефератів.
- Підсумком роботи учнівчленів МАН є конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, що закладають основи створення майбутньої наукової-еліти України.
- У конкурсі-захисті оцінюється особиста участь членів МАН.

ОСНОВНІ ЕТАПИ ПІДГОТОВКИ УЧНІВСЬКОЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

Дослідницькі знання — спеціальні знання про наукові підходи до проведення досліджень та дії механізмів дослідницького пошуку.

Вузьке поняття
Предмет

Широке поняття
Об’єкт

Об'єкт і предмет в темі дослідження

№	Тема дослідження	Об'єкт дослідження	Предмет дослідження
1	Тендерні особливості комунікації в соціальній мережі «У Контакті»	Процес комунікації в соціальній мережі «У Контакті»	Тендерні особливості учасників комунікативного процесу в соціальній мережі «У Контакті»
2	Вплив динаміки розвитку соціального середовища класу на розвиток особистості учня	Розвиток соціального середовища класу	Особистість учня

Класифікація пізнавальних завдань

Підстава класифікації	Види пізнавальних завдань
За основними видами знання	*Теоретичні* — пов'язані з виявленням причин, зв'язків, закономірностей *Емпіричні* — пов'язані з отриманням і точним описанням фактів *Логічні* — пов'язані з отриманням знання за допомогою методів логіки
За роллю в дослідженні	*Основні* — дають змогу вирішити основну частину проблеми *Неосновні* — орієнтовані на вирішення певних аспектів проблеми *Допоміжні* — дають можливість вирішувати інші завдання
За ступенем складності	*Прості* — не потребують значних зусиль *Складні* — складаються з кількох простих завдань і потребують значних зусиль

Гіпотеза:

- не повинна містити понять, які емпірично не можуть бути кон-кретизовані
- не повинна містити ціннісних суджень
- не повинна містити занадто багато обмежень і припущень
- повинна перевірятися
- може мати кілька частин

Загальна гіпотеза — це припущення, яке пояснює причину явища або групи явищ у цілому.
Часткова гіпотеза — припущення, яке пояснює якусь окрему частину чи окрему властивість явища або події.
Наукова гіпотеза — це гіпотеза, що пояснює закономірність роз-витку явищ природи та суспільства. Такими є, наприклад, гіпотеза про походження життя, гіпотеза про походження сонячної системи, гіпотеза про походження людини, вулканів, нафти тощо.
Робоча гіпотеза — це тимчасове припущення або здогад, яким користуються, будуючи гіпотези. Робоча гіпотеза є припущенням — пробою, тимчасовим варіантом, що допомагає побудувати ту чи іншу гіпотезу.

Мета дослідження

Завдання дослідження (3-6)

- **Дослідити… Порівняти... Встановити взаємозв'язки...**
- **Проаналізувати... Зіставити... Дати власну інтерпретацію...**
- **Визначити... Оцінити... Експериментально перевірити...**
- **Розглянути... Розробити... Подати пропозиції...**
- **Обґрунтувати... Вдосконалити... Створити...**

Методи дослідження

1. Аналіз артефактів
2. Тематичне дослідження
3. Аналіз науково-теоретичних джерел
4. Хронологічні спостереження
5. Проєктування
6. Експерименти
7. Дослідження в реальних умовах
8. Фокус-групи
9. Пошук офіційної інформації
10. Пошук літературних джерел
11. Інформаційний пошук в мережі «Інтернет»
12. Систематизація інформації
13. Інтерв'ювання, бесіди
14. Анкетні опитування
15. Експертні оцінки

методи наукового дослідження
загальнонаукові
спеціальні
емпіричні
теоретичні
опис
спостереження
експеримент
аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, систематизація, класифікація і т.і.
стосуються певної галузі знань

Умови й навички дослідницького методу

Етапи наукового методу

Використані джерела

1. **Забавська Т.В**. Досвід роботи вчителів у сфері педагогічних досліджень
2. **Пентилюк Г.М.** Практикум з методики навчання української мови
3. **Поліхун Н. І.** Як стати дослідником: методи наукового пізнання та організація процесу досліджень